

Nieuwe bosparken voor de randstad Holland

H. P. Klaasen

Consulent voor de Openluchtrecreatie, Ministerie van C.R.M.

Het huidige aanzien van Nederland is het resultaat van eeuwen en eeuwen scheppende arbeid. De wildernis van 2000 jaar geleden werd eeuw na eeuw omgevormd door een boeiend spel van geven en nemen tussen mens en natuur, een spel dat zich steeds weer opnieuw in het cultuurlandschap weerpiegelde. De mens analyseert zijn milieu en geeft er die vormen aan die overeenkomen met de leefwijze en verlangens van zijn tijd. Ieder landschap is dus evenzeer tijdgebonden alsook stads- en woonstructuren dat zijn.

Het landschap is des te dynamischer naarmate het samenlevingspatroon beweeglijker is. Het is daarom niet verwonderlijk dat juist in onze tijd het aanzien van vele delen van het land zich zo ingrijpend gaat wijzigen.

"We staan nu op de scheiding van twee tijden. Ons harmonieuze, overwegend agrarische landschap van weleer is in een staat van revolutie gebracht. De machine en het kunstprodukt dringen het landschap snel binnen: tractoren, draglines, auto's, beton, glas, plastic, staal en chemische stoffen. In hoofdzaak staan we nog met twee benen in het landschap als uitdrukking van de overwegend agrarische samenleving van voor de tweede wereldoorlog."

(Prof. dr. ir. F. M. Maas in Forum van oktober 1968)

„De toekomstige Deltabewoner zal een hoger reëel inkomen hebben en zich daarmee meer kunnen veroorloven. Hij zal ruimer wonen en hij zal een auto hebben. Ook zal hij meer vrije tijd hebben en meestal wel voortgezet onderwijs hebben genoten. Hij zal mobieler zijn, niet alleen door zijn auto, maar ook mentaal: Hij zal gemakkelijker over de landsgrenzen heen gaan in zijn vakanties maar ook gemakkelijker verhuizen. Met zijn brede belangstelling en hoger inkomen zal hij hoge eisen stellen aan b.v. de culturele voorzieningen die hem worden geboden en zeker aan zijn woonmilieu en aan zijn ontspanningsmogelijkheden."

(Ir. H. Wiggerts in het Nederlands Bosbouw Tijdschrift, 1968 pag. 310)

"De visuele aanblik van de direkte wereld om ons heen verandert. Straks zijn oude min of meer gegroeide stadsgedeelten en oude gebouwen een steeds kleiner deel in een overwegend nieuwe min of meer rationeel-economisch met behulp van mas-

saproductie geconstrueerde omgeving. De neiging tot forensisme of een tweede woning zullen hierdoor toenemen."

(Drs. F. H. J. Nierstrasz in Wonen en Bos pag. 20)

"Gezien de nieuwe ontwikkeling in de landbouwpolitiek zal het mij persoonlijk niet verbazen indien in de komende 20 jaar misschien wel vijf à zeven van de tien boerderijen leeg komen te staan."

(Ir. S. Herweyer tijdens het 2e lustrum van de Stichting Recreatie)

De landschappelijke omwentelingen manifesteren zich wel heel duidelijk in de Randstad. We staan daar aan het begin van een periode waarin vele duizenden ha agrarisch land ten behoeve van de recreatie zullen worden heringericht. Een krans van nieuwe groenelementen begeleidt de stedenring van de Randstad. Het inbouwen van deze nieuwe elementen vloeit voort uit inmiddels tot stand gekomen of in bewerking zijnde plannen en is de neerslag van de hiervoor globaal aangeroerde processen.

Met de totstandkoming van deze nieuwe groengebieden hangen samen de vragen:

- 1 Welke functies vervullen zij?
- 2 Welke eisen moeten uit hoofde van die functies aan de projecten worden gesteld?
- 3 Welk organisatiekader moet de ontwikkeling begeleiden (technisch, bestuurlijk)?
- 4 Wat zijn de financiële mogelijkheden?

De beide laatste vraagstukken blijven in het kader van dit artikel onbehandeld.

Welke functies?

De functie van nieuwe groengebieden beperkt zich niet tot het recreatieve gebruik dat ervan zal worden gemaakt. Het bebossen, planten van nieuwe singels en het aanleggen van nieuwe grasvlakten, al of niet afgewisseld met waterpartijen, is evenzeer een ingreep in een bestaand milieu als een ontginning dat is. Het "spel" tussen mens en natuur dat tot ons huidige cultuurlandschap leidde vindt ook in deze zin zijn voortzetting. De problemen van het biologisch evenwicht hangen samen met de milieustabiliteit die toeneemt naarmate het landschap gedifferentieerder is. Deze differentiatie is belangwekkend uit een oogpunt van natuurwetenschap of natuurbeleving, doch

daarnaast spelen hier vooral de zuivering van onze omgeving tegen verontreiniging van lucht, water en bodem een rol. Het zou zeer wenselijk zijn indien van natuurbehoudszijde praktische criteria konden worden opgesteld die mede de inrichting en vormgeving van onze nieuwe recreatiegebieden kunnen bepalen.

De rol van deze gebieden kan nog verder gaan. Zij zullen mogelijk van betekenis zijn voor speciewinning, als buffer bij wateroverlast, als berging voor drinkwater, als waterinfiltratiebronnen voor diepere grondlagen, als berging voor afvalstoffen, als achtergrond of zelfs omgeving voor mogelijk nieuwe woonvormen. Het zijn even zovele factoren die de inrichtingswijze van nieuwe recreatiegebieden moeten bepalen.

De recreatieve functie

Welke verlangens koestert de stedeling met betrekking tot de omgeving waarin hij verpozing zoekt?

De recreant verlaat zijn woon- en werkmilieu voor korte of lange tijd om in een geheel andere omgeving ontspanning te zoeken. Landschappelijke decors, ruimtebesef en zuiverheid van bodem, water en lucht zijn hierbij van essentieel belang. Hij zal dit recreatiemilieu voorts beoordelen naar maten en vormen en naar het karakter van de elementen waaruit het is opgebouwd. Zo zullen reliëf, bos, open ruimten, en water de grondslagen zijn voor gevarieerde gebruiksmogelijkheden van het terrein. Daarnaast zal de recreant belangstelling hebben voor de terreinuitrusting zoals wegen, attractiecentra, specifieke voorzieningen (roeibaan, uitkijktoren, picknicktafel . . .) Het eigene van ieder recreatiegebied wordt mede door dit voorzieningenpatroon bepaald.

Vele landschappen beantwoorden niet aan de eisen die daaraan uit hoofde van een gevarieerde recreatieve functie kunnen worden gesteld. Dit geldt niet slechts voor bepaalde landbouwgebieden, doch evenzeer voor bijvoorbeeld sommige productiebossen en natuurterreinen. Dat wil overigens niet zeggen dat zij die genieten van de verre uitzichten en kleurige rietzomen van het in wezen zo eenvormige polderland of zij die een sappige veenbodem uitkiezen voor urenlange plantendeterminaties dan niet tot de recreanten mogen worden gerekend. Zij zijn dat evenzeer als de stedeling die nauwelijks landschappelijke eisen aan zijn omgeving stelt en volledige bevrediging vindt bij een terrein waar de accenten geheel liggen op attracties als bijvoorbeeld zwemmen, spelen of andersoortige bezigheden.

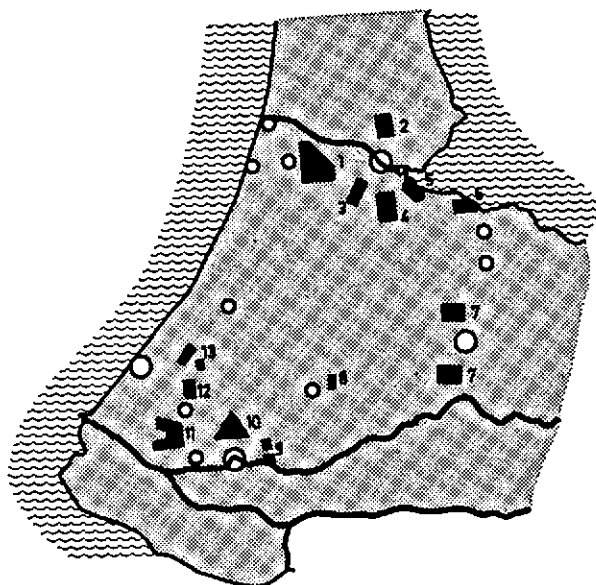
Bij de inrichting van onze nieuwe recreatiegebieden zal enerzijds rekening moeten worden gehouden met de wens van ruime keuzemogelijkheden in het gebruik ervan, anderzijds echter zal er voor moeten worden gewaakt dat al deze gebieden als gevolg daarvan op elkaar zullen gaan lijken. Ieder gebied zal zijn eigen structuur en karakter moeten hebben,

bij voorkeur aangepast aan de van plaats tot plaats verschillende condities van bodem, waterhuishouding, ligging ten opzichte van stad en verkeersbanen en niet-recreatieve functies. Zij die te zeer bevreesd zijn voor een min of meer uniform aanzien van onze nieuwe recreatiegebieden ("vooral niet overal Amsterdamse Bossen" is een veel gehoorde kritiek) dienen echter wel te bedenken dat het wezen van zulke recreatiegebieden toch altijd moet leiden tot min of meer vergelijkbare landschappen. De specifieke functie van deze terreinen brengt dat met zich mee, op dezelfde wijze als de functie "autorijden" met zich meebrengt dat ondanks de veelheid van merken en uitvoeringen auto's toch steeds weer als zodanig herkenbaar en vergelijkbaar blijven. Het kan dan ook nimmer een reële opdracht voor een ontwerper zijn er voor te zorgen dat een recreatiegebied wezenlijk van het Amsterdamse Bos verschilt. Slechts in zijn structuren of afwerking kan dit het geval zijn. Zo zijn bos en beplantingen even blijvend onontbeerlijk voor een recreatiegebied als een voorruit dit is voor de auto. De omvang, spreiding en aard van het bos zijn echter factoren waarin vele variaties denkbaar zijn.

De recreatieve betekenis van het bos

Er zal onderscheid gemaakt moeten worden tussen het begrip bos als "park", d.w.z. houtopstanden

RECREATIEBOSSEN IN DE RANDSTAD

1 RECREATIEGEBIED SPAARNWOUDE	7 ELEMENTEN VAN FORMAAT ROND UTRECHT
2 TWISKE	8 GOUDSE HOUT
3 AMSTERDAMSE BOS	9 WESTELIJKE KRIMPENERWAARD
4 ANSTELLAND EN RONDE HOEP	10 ROTTMEREN
5 UILENBOS	11 MIDDEN DELFLAND
6 NAARDERBOS	12 DELFTSE HOUT
	13 GRAYENWOUDE

met veel open ruimten, en het begrip bos als de houtopstand als zodanig. Of met andere woorden gezegd: Het maakt verschil of de recreant zich in de houtopstand zelf bevindt of daar buiten. De betekenis van het bos als element in een parklandschap is voornamelijk die van decor, van landschappelijk kader, van sfeer, van ruimtelijke structurering, van landschappelijke vormgeving, van beschutting. De eisen die aan het bos op grond hiervan worden gesteld richten zich meer in het bijzonder op de plaats, de omvang en het silhouet ervan. Er zijn hoogstens verlangens met betrekking tot de opbouw en de samenstelling van de bosranden, doch er is geen relatie recreant-boskern.

Geheel anders is de functie van het bos dat de recreant in zich opneemt (voorbeeld: Haarlemmerhout). De betekenis daarvan zou moeten worden afgemeten aan de motieven die de recreant er toe brengen zo'n bos te bezoeken. De vraag is echter of het publiek zich steeds van deze motieven bewust is en zo ja, of die dan zowel kwantitatief als kwalitatief tot uitdrukking zijn te brengen. Enige factoren die de betekenis van een bos bepalen zijn:

- a het verlangen naar een specifieke entourage voor bepaalde bezigheden (picknicken, spelen, kamperen)
- b luwte en beschutting, vooral op die momenten dat het elders te guur is.
- c zuiverheid van lucht, grote geluiddemping.
- d schoonheid van vormen en kleuren.
- e de geur van het bos.
- f het zien en horen van planten en dieren of meer algemeen; het beleven van de "wildernis".
- g het verzamelen (bosbessen, paddestoelen, herfstbladeren).

Deze betekenis van het bos kan in meer of mindere mate tot zijn recht komen. Zo zal de ontsluiting en het wegeverloop van groot belang zijn. De landschappelijke variatie van het bos is eveneens van grote invloed. Enerzijds betekent dit bijvoorbeeld het voorkomen van reliëf, water of open plekken, anderzijds is vooral de bossamenstelling een belangrijke factor. Een variatie van bostypen geeft een afwisselend beeld. Hierbij zijn naast de leeftijdsklassen vooral de houtsoorten van belang. Deze gevarieerdheid van het bos herhaalt zich in een rijk biologisch leven. Heel duidelijk spreekt dit voor wat bijvoorbeeld de vogels betreft uit onderstaande tabel (uit: Vogels in hun domeln, van L. Tinbergen).

tellingen op	aantal vogelsoorten	aantal bezette territoria
10 ha gemengd bos aan binnenduinrand	21	120
10 ha gemengd bos op droge grond	20	59
10 ha 50-jarig dennenbos op goede grond	13	35
10 ha 35-jarig dennenbos op schrale grond	7	11

Het gemengde bos op goede grond is een rijk milieu. Deze rijkdom is ook uit een oogpunt van openluchtrecreatie een factor van niet te onderschatten belang. Bij de aanleg van deze bossen kan de betekenis nog worden versterkt door overzichtelijkheid van het ontsluitingspatroon en ruimtelijke verdelingen, door in het bijzonder terreinovergangen (randen) speciaal voor de recreanten in te richten, door aandacht te besteden aan de charme van solitair staande bomen, door bewegwijzering, door bepaalde accommodaties en door voorlichting.

De aanleg van nieuwe bossen

De Werkgroep Bosbouw Randstad Holland van het Bosbouwproefstation te Wageningen heeft berekend dat tot het jaar 2000 in de Randstad een uitbreiding van het bosareaal nodig is van 15 à 20 duizend ha. Bedenkende dat de totale oppervlakte recreatiegebied in de Randstad het twee- of drievoudige daarvan zal kunnen zijn en rekening houdende met investeringskosten in de orde van grootte van f 100.000 per ha, betekent een dergelijke prognose dat voor dit doel tot het jaar 2000 zo een 175 miljoen gulden per jaar zou moeten worden uitgegeven. Een wellicht wat te optimistische verwachting!

Niettemin worden thans reeds voorbereidingen getroffen voor bebossingen van een tot nu toe in het westen ongekende omvang. Dit brengt, afgezien van de financiële en bestuurlijke consequenties, een groot aantal technische vraagstukken met zich mee, zoals:

- 1 De hierboven genoemde problematiek van het recreatiebehoeftepatroon.
- 2 De eveneens genoemde nevenfuncties van een recreatiegebied.
- 3 Bodem- en waterhuishoudkundige problemen.
- 4 Soortenkeuze en bosbouwkundige exploitatiemogelijkheden.

De bodemkundige problemen spitsen zich toe op het feit dat uitgebreide bebossingen moeten plaatsvinden op veenachtige gronden welke tot nu toe onbeplant waren of dat de beplantingen moeten worden aangelegd op vers opgebrachte, veelal nog relatief steriele bodems. Bovendien is een ontwateringsdiepte noodzakelijk die onder de heersende omstandigheden meestal niet bereikt wordt. Bij een object als Midden-Delfland is gebleken dat in het westen bebossingen gepaard gaan met een aanzienlijk grondverzet.

Wat de soortenkeuze betreft is iedereen het er wel over eens dat die houtsoorten moeten worden gebruikt die aan specifieke standplaatsfactoren zijn aangepast. Daarnaast dringt zich echter de vraag op in welke mate de houtteelt en de bosexploitatie factoren zijn die de wijze van aanleg van recreatiebossen moeten beïnvloeden. H. A. van der Meiden zegt hierover (Nederlands Bosbouw Tijdschrift april 1967, pag. 197): "Het is nauwelijks aan discussie onderhevig dat men

geen nieuwe bossen moet creëren waarvan de economische betekenis beneden het nulpunt ligt, tenzij men kan aantonen dat de recreatieve functie van het bos dit verantwoord maakt. Omdat hierover veelvuldig en onvruchtbaar wordt gediscussieerd, is het noodzakelijk dat het onderzoek spoedig en duidelijk een uitspraak doet over de vraag, of de houtsoort in verband met de recreatieve betekenis van het bos een rol speelt, en zo ja, wat de betekenis van onze belangrijke houtsoorten in dit verband is. Zolang er niet een dergelijke objectieve, goed gefundeerde uitspraak is, is het onnodig, onjuist en onverantwoord om bij welke bosaanleg dan ook aan de houtsoortenkeuze de economische basis te ontnemen."

Het klinkt bijna geïrriteerd! Wat de financiële consequenties betreft citeer ik C. P. van Goor (Nederlands Bosbouw Tijdschrift 1968, pag. 338): "De aanlegkosten worden - afgezien van profielverbeteringskosten - in sterke mate bepaald door de houtsoort. Van de in aanmerking komende houtsoorten kan het volgende overzicht worden gegeven.

houtsoort	aanlegkosten per ha + verzorging gedurende de eerste jaren
Populier	1000 tot 2000 gulden
Wilg	1000 tot 2000 gulden
Els	1000 tot 2000 gulden
Esdoorn	1500 tot 2500 gulden
Es	2000 tot 4000 gulden
Eik	2500 tot 5000 gulden

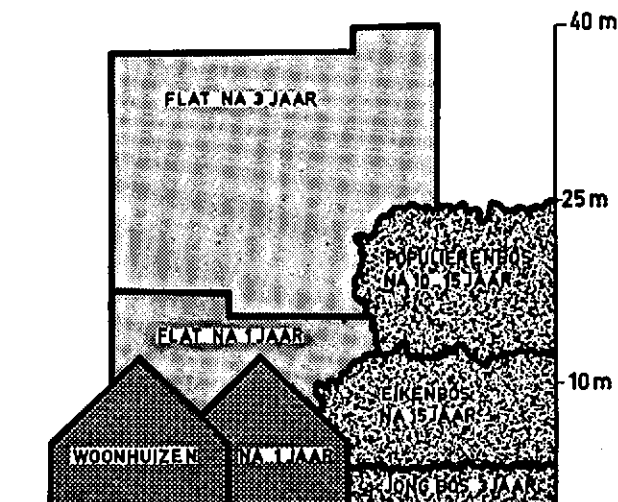
Als we daar de houtproductie voor een periode van 25 tot 40 jaar tegenover stellen dan ontstaat het volgende overzicht:

houtsoort	m ³ per ha in 25 jaar	m ³ per ha in 40 jaar
Populier	± 350	± 550
Wilg	± 250	± 380
Els	± 200	± 300
Esdoorn	± 175	± 250
Es	± 150	± 250
Eik	± 100	± 150

Een financiële vergelijking is natuurlijk niet direct uit deze gegevens te maken, doch wel is het duidelijk, dat de pionierhoutsoorten tot de goedkopere, de veilige en de meest produktieve houtsoorten behoren en dat de niet-pionierhoutsoorten duur zijn, bij aanleg risico's lopen en nog weinig opbrengen bovendien."

Pionierhoutsoorten

Volgens de jongste bosbouwkundige inzichten verdient het aanbeveling vooral in het westen af te zien van het tot nu toe gebruikelijke aanbrengen van een gemengde beplanting, waarbij het traditionele beeld voor ogen stond van een rijk bosbestand zoals we

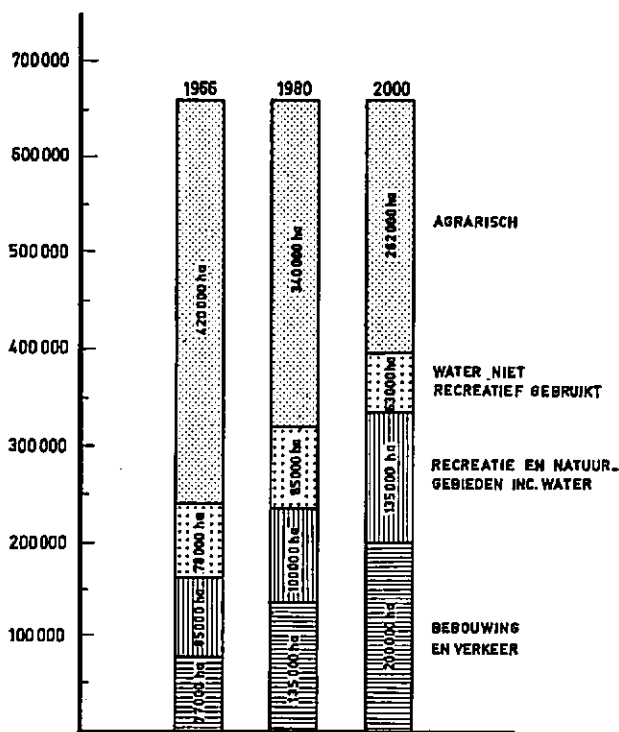
dat bijvoorbeeld van vele landgoederen kennen. De stelling daarbij is dat een gemengd bos niet door gemengde aanplant is te verkrijgen. De aanplant zal moeten geschieden door pionierhoutsoorten (populier, wilg, els en berk) die geringe eisen stellen aan de bodem en moeilijke klimatologische condities (openheid) goed kunnen doorstaan. In latere fasen kan plaatselijk worden kaalgekapt waarna ofwel blijvende houtsoorten kunnen worden ingeplant ofwel definitieve open ruimten ontstaan. Ook deze alsdan te planten hoofd houtsoorten ziet men dan echter niet als een menging van individuen per bosvak, doch als een menging van eensoortige bosvakken welke tenminste een halve ha groot moeten zijn.

Andere bij een bepaalde groeiplaats passende houtsoorten zal de natuur er zelf op de lange duur aan moeten toevoegen.

De voordelen van deze methode zijn duidelijk:

- Een voordelen van deze methode zijn duidelijk:
- de voordeel van ongerijpte bodem en moeilijke klimaatsfactoren aangepaste beplanting
- relatief lage plantkosten en relatief hoge inkomsten (zie extra nummer van het tijdschrift Populier van januari 1969)
- beschikbaar komen van meer inlands industriehout
- overzichtelijke bosbouwkundige bedrijfsvoering
- snel groeiende houtsoorten hebben het stadium van de "boomlengte" vlugger bereikt en vervullen sneller hun recreatieve functie. Dit is een des te indrukwekkender argument nu nieuwe populierensoorten zijn ontwikkeld die na tien à vijftien jaren een lengte van 20 à 30 m kunnen bereiken. Hoofdhoutsoorten als es, eik en beuk doen daar bijna tweemaal zo lang over.

Aan deze voordelen kunnen argumenten voor de toepassing van de voorgestelde methode worden ontleend. Als verder argument wordt aangevoerd: Voor een recreant manifesteert zich een beplante oppervlakte als bos en niet als een verzameling houtsoorten. Met andere woorden: De soorten-

BESTEMMINGSVERANDERINGEN IN DE RANDSTAD HOLLAND

Bron: wonen en bos

menging ontgaat hem, slechts de hoogte- en vormverschillen van het bos werken op hem in. Deze hoogteverschillen zijn bij de voorgestelde methode juist daarom zo duidelijk omdat door de snelle omlooptijd veelvuldige hoogtevariëaties ontstaan.

Hoewel hier ongetwijfeld veel waars in schuilt moet toch worden bedacht dat

- voor een zich buiten het bos bevindende recreant de bosranden wel degelijk op hem inwerken (soorten, kleuren, vogels)
- de zich in het bos bevindende recreant het bos anders ervaart en waardeert dan zij die het van buitenaf slechts als decor waarnemen
- ook andere factoren naast de recreatieve en houtteeltkundige voor de bossamenstelling van belang zijn (bijvoorbeeld de genoemde biologische milieufactoren).

Het lijkt mij onjuist de recreant slechts te zien als matig ontwikkeld wezen wiens verlangens niet verder gaan dan het onderscheiden van hoogte- en vormverschillen. De betekenis van een bos gaat toch echt verder dan alleen maar enige visuele aspecten ervan. Het komt mij dan ook voor dat de voorgestelde beplantingsmethode met enige terughoudendheid moet worden toegepast. Zo is het bijvoorbeeld de vraag hoe zwaar de financiële argumenten mogen wegen wanneer men de verwachte inkomsten uit de houtteelt vergelijkt met de totale kosten welke ten behoeve van

deze toch specifieke recreatieobjecten worden uitgegeven.

Hoewel de nieuwe populierensoorten snel groeien duurt het toch nog altijd tien tot vijftien jaar voordat de uiteindelijke houtsoorten kunnen worden geplant. De klimatologische beschutting en eerste fertilisatie van de bodem wordt echter reeds vele jaren eerder bereikt. Door het kappen van een onrijp bestand van pioniergewassen kan het plantijdstip van de hoofd houtsoorten wellicht jaren worden vervoegd. Wat betekent de inkomstenderving door vroegtijdige kap in vergelijking met de totale investeringen?

Wat zijn de consequenties wanneer niet de gehele oppervlakte nieuw te bebossen terrein, doch slechts een gedeelte ervan met pioniergewas wordt beplant? Voor het overige zou dan op de meest daarvoor in aanmerking komende plaatsen dadelijk met blijvende houtsoorten kunnen worden gewerkt. In welke mate kan het betrekkelijk ongunstige beplantingsprogramma met pionierhoutsoorten worden verzacht door bijvoorbeeld een wat fantasierijker behandeling van de (hoe brede?) bosranden.

Aan de bosbouwdeskundigen het verzoek rekening te willen houden met het feit dat de recreant behalve voor bos ook belangstelling heeft voor bomen (al was het alleen maar om er in te klimmen of om bewonderend te kijken naar, houtteeltkundig wellicht niet zo gewenste, grillige groeivormen).

Aan de recreatiedeskundigen de taak duidelijk te formuleren welke eisen vanuit hun standpunt aan het bos moeten worden gesteld.

En aan beiden dan de taak om de synthese tussen recreatie, houtteelt en financiën met spoed tot stand te brengen. Wij hebben de taak vele duizenden ha bos aan te leggen. Dit houdt een grote verantwoordelijkheid in!